

PŮSOBNOST MĚSTSKÉHO ARCHITEKTA

Jaroslav Sedlecký

Stručná úvaha o historii, problémech a peripetiích působení hlavních (městských) architektů a jejich útvary před Listopadem 1989 a po něm, ale také o tom, zda má být současné město především krásné, anebo zdravé.

Od první poloviny šedesátých let minulého století byla u nás na radnicích nejdříve větších a pak i ostatních měst zakládána funkce takzvaných *hlavních architektů*. Začalo to 1. května 1961 v Praze, pokračovalo v letech 1963 a 1965 v Ostravě a v Brně, a následovala další města.

Architekti si tehdy od nové instituce dost slibovali, například zvýšení prestiže profese postižené právě začínající

panelizací, anebo zlepšení podmínek jejího provozování. Tyto naděje byly ovšem liché a jiné ani být nemohly. Důvody vzniku hlavních architektů a jejich útvary byly totiž podle osobních svědectví aktérů zcela neidealistické.

Ve skutečnosti šlo o to, že města nebyla schopná za panujících platových podmínek získat odborníky na územní plánování, považované tehdy za obzvláště důležitou páku v soustrojí

centrálního řízení společnosti, a tak se vymyslela městem řízená příspěvková organizace s platovými podmínkami, za kterých už to šlo. A pravděpodobně proto, že územnímu plánování se u nás v té době (podobně jako dnes) věnovali převážně absolventi studia architektury, dostala nová organizační jednotka jméno *Útvar hlavního architekta* (neboli ÚHA), a s ní přišel na svět i *hlavní architekt města*.

Nové útvary to hned od začátku neměly lehké. Přišly na svět v době, kdy urbanismu a územnímu plánování jako hlavním pečovateli v vystavěné prostředí, vládla tuhá moderna. Zůstala po ní sídliště, města rozčtvrcená průtahy rychlostních komunikací a pošramocená pověst všech, kdo se na tom podíleli, nové útvary nevyjímaje. Občanská participace nebyla tehdy ještě na světě, a tak odborníkům planoucím pro dobové trendy neměl kdo oponovat a brzdit je při prosazování zjednodušených inženýrských řešení komplexních problémů života měst. Tady je na místě povzdechnutí – škoda, že i dnes, v informační době, která tak neuvěřitelně zjednodušila a rozšířila možnosti komunikace mezi lidmi a institucemi, berou někteří občanskou participaci jako zbytečnou komplikaci, když už přece víme, jak to bez ní dopadá.

Hlavním architektům pak ještě přitížilo, že se, vedeni samozřejmě jen těmi nejlepšími úmysly, se svými spolupracovníky někdy až příliš horlivě věnovali roli estetické cenzury. Ti ze stavebníků, ale i kolegů architektů, kdo na sobě pocítili její působení, jejich dobré úmysly jen málokdy ocenili; někteří dokonce pokládali tuto část činnosti hlavních architektů za součást „buzeračního“ aparátu předchozího režimu – no a moc rádi je za to, pochopitelně, neměli.

Pak přišel Listopad a ukázalo se, že i na první pohled nepolitickou, odbornou funkci hlavních architektů bude třeba adaptovat na změněné společenské podmínky.

V předlistopadové minulosti byli totiž architekti vychovávaní a utvrzováni v modernistickém přesvědčení, že v oborech jako je územní plánování by právo rozhodovat mělo jaksi z podstaty věci náležet odborníkům, tedy jim. Sebevědomí hlavních architektů, opírající se o tuto tezi, však narazilo v porevolučních časech na obnovenou autoritu demokraticky zvolených zastupitelstev. Tam se naopak prosadil názor, že architekt, byť hlavní, je tu (jako každý jiný městem využívaný odborník) od toho, aby dal svou odbornost do služeb volených orgánů, jimž jediným náleží právo rozhodovat, zda a která z jeho odborných doporučení

přijmou za své a promítnou do svých rozhodnutí, a která naopak odloží.

Rozdíl přístupů vedl na obou stranách vztahu k frustraci, jejímž důsledkem bylo, že funkce hlavního architekta začala z radnic mizet. Někde byla prostě zrušena, jinde došlo ke včlenění pod hlavičku jiného, méně umíněného a zlobivého pracoviště, a někde bylo původní pracoviště hlavního architekta sice zachováno, ale s jinak nastavenými pravomocemi a pracovní náplní, pod jiným jménem, přičemž samotná funkce hlavního architekta se z jeho organizační struktury obvykle potichu vytratila. Přišlo období, kdy v komunální politice převládl názor, že město může docela dobře žít a prosperovat i bez hlavního architekta.

V poslední době se ale po letech věci znovu mění. Postupně přichází poznání, že ti komunální politiky nemilovaní hlavní architekti byli, a i dnes mohou být, svému městu přece jenom užiteční, a tak se ledaskde začalo uvažovat o obnovení této funkce. Doba se ovšem změnila a je jasné, že jako dřív už to nepůjde. Nové nároky našly výraz v novém názvu funkce, od níž se očekává odborné pokrytí problematiky péče o fyzickou podstatu města a její rozvoj, a na scénu vstoupil *městský architekt*.

V současnosti se na radnicích lze setkat ještě s oběma názvy, tendence je ale jasná: *hlavní architekti* pomalu odcházejí do historie a jejich roli přebírají mladší *městští kolegové*.

Problémy při znovuzřizování staronové funkce dělá, že platná legislativa nezná ani hlavního ani městského architekta, a tak je třeba pracovní náplň a pravomoci vymýšlet případ od případu vždy znovu. Mezi zastupiteli, kteří o tom rozhodují, koluje přitom řada mýtů a nereálných očekávání – mezi nejčastější například patří, že samotná existence hlavního či městského architekta zajistí bez dalšího, okamžitě a skokem zlepšení stavu prostředí ve městě. Namísto pečlivé a uvážené specifikace pracovní náplně, vyladění pravomocí a vytváření podmínek pro jejich praktické uplatnění se pak pozornost často soustřeďuje na mediálně vděčné, byť málokdy realistické úva-

hy o tom, které z hvězd architektonického nebe hodit lano jako první...

Pokud jde o pracovní náplň, pokračuje bohužel i dnes u městských architektů latentní rozpor mezi názvem funkce a jejím pracovním obsahem, založený už před půl stoletím při vzniku tehdejších útvarů. Ačkoliv se v obou názvech funkce, o které je řeč, starém i v tom novém, objevuje slovo architekt, nebyla tehdy, a ani dnes kupodivu není, hlavní náplní práce v této funkci architektura, jak by se dalo soudit. I dnes zaměstnávají městského architekta téměř výhradně problémy z oblasti urbanismu a územního plánování.

Za to, že nám to nepřijde divné, může mimořádně široký výklad pojmu *architektura*, do kterého se u nás vedle vlastní architektury jako umělecké činnosti vejdou i oba zmíněné příbuzné neumělecké obory. V širším pohledu se u nás dodnes obvyklé vysoké zapojení architektů do územního plánování opírá o romantickou tezi, že město má být především krásné, což opravňuje privilegované postavení architektury a architektů při péči o ně.

Ve světě kolem nás existuje ale i jiný názor. Ten říká, že město by mělo být hlavně a především zdravé, tedy po všech stránkách dobře fungující, a teprve pak, odvozeně od této primární kvality, že může mně, vám, nám nebo jim to nebo ono město připadat krásné a jiné zase ne, přičemž se naše názory v této věci mohou, a jistě budou, lišit. Neboť krása, jak známo, není vlastností věcí, ta je v očích toho, kdo se dívá.

Místo na vrcholu pyramidy odborníků pečujících o město nepatří v této názorové variantě architektům. Ti by se podle tohoto názoru neměli se svým uměleckým, rozuměj subjektivně-autorským, viděním světa plést do hledání, nalézání a formulování koncepcí rozvoje města. Tyto činnosti jsou zde vyhrazeny urbanistům a územním plánovačům, tedy pracovníkům dvou s architekturou sice spřízněných, ale jinak samostatných a svébytných oborů, které jsou disciplínami neuměleckými – pročež se zase od nich na oplátku očekává, že se nebudou architektům plést do autorského, tj. uměleckého řešení budov.

Kdybychom čistě pracovně, a jenom v rámci této úvahy, dali druhému názoru za pravdu a rozhodli se uvést název funkce hlavního odborného pečovatele o město do souladu s jeho pracovní náplní, mohlo by to mít zajímavé důsledky. Tam, kde by to zastupitelé shledali pro sebe a své město za potřebné a prospěšné, by pak mohl větší část dnešní agendy hlavního architekta převzít např. *(hlavní) městský plánovač*, nebo třeba *městský urbanista*, jako odborník zodpovědný za nearchitektonické, tedy především urbanistické a územně plánovací, technické a organizační, ale i širší filozofické aspekty péče o město a jeho rozvoj. Kromě mnoha jiných by to konec konců mohl být i absolvent školy architektury – pokud by ovšem v sobě dokázal přemoci nutkání k autorskému uměleckému sebeprosazování, které je architektům vlastní, a vzít za své, že v nové funkci bude jeho hlavní pracovní náplní nikoliv architektonická, ale úřednická činnost na úseku územního plánování plus urbanismus, jako povinná vědecká vědomostní základna toho prvního.

Výhodou by bylo, že by se tím funkce zpřístupnila i nearchitektům působícím ve zmíněných oborech, aniž by se přitom uzavřela absolventům architektury. Uchazeč z řad posledně jmenovaných by ale musel být ochoten a schopen přemoci v sobě nutkání k autorskému sebeprosazování, které je architektům vlastní, a vzít za své, že v nové funkci bude jeho pracovní náplní praktická veřejno-správní a koncepční činnost na úseku územního plánování, teoreticky opřená o urbanistickou rozvahu, nikoliv architektonická tvůrčí seberealizace.

Vedle něho by pak tam, kde by o to stáli, mohl dál existovat *(hlavní) městský architekt*, tentokrát ale už jako skutečný architekt s pracovní náplní zúženou a zaostřenou jenom na činnosti doopravdy odpovídající jeho profesi i názvu jeho funkce.

To vše by ale samozřejmě bylo možné pouze za předpokladu, že by se i u nás prosadilo užší obsahové vymezení každého z členů trojice oborů pečujících o město, ale zvláště přesnější vymezení hranice mezi architekturou jako uměleckou disciplínou na jedné straně a na druhé straně urbanismem a územním plánováním jako neuměleckými obory, které by měly zůstat doménou neuměleckých profesí.

Někdejší útvary hlavního architekta bývaly z dříve zmíněných praktických důvodů příspěvkovými organizacemi města a stávaly tedy mimo městský úřad (nebo tehdy národní výbor). Věnovaly se hlavně tvorbě urbanistických koncepcí a územnímu plánování, a jako samostatné subjekty měly sice omezený, ale přece jen jakýsi prostor si práci samy organizovat.

Dnes se stává zvykem, že je pracoviště městského (nebo hlavního) architekta včleněno do organizační struktury Městského úřadu jako jeden z jeho odborů. Zapojení do nekonečného kolotoče přípravy podkladů pro jednání rady a zastupitelstva samozřejmě přináší nové povinnosti a jiný styl i rytmus práce, který ovšem bohužel příliš nesvědčí nepřímocárým koncepčním rozvahám, a podle některých vzdaluje tyto útvary (odbory, oddělení) původnímu smyslu jejich působení.

Vedle tradiční formy pracoviště obsazeného více lidmi, které dokáže dlouhodobě pokrývat širší spektrum odborných činností z oblasti urbanismu a územního plánování, jdou na to ale dnes některá města úplně jinak a úspěšně řeší funkci městského architekta smluvním vztahem s nezávislým jednotlivcem zvenčí. Každodenní zaměstnanec pracovní záprah je tady nahrazen smluvním expertním poradenstvím, které může, ale nemusí, mít pravidelný charakter.

Je věcí rozvahy zastupitelů, kterou z organizačních možností při případném zřízení funkce městského architekta zvolí v konkrétním případě. Ať už ale rozhodnutí o formě dopadne jakkoliv, je pro efektivní výkon funkce vždy důležité, aby mezi jejím zřizovatelem a vykonavatelem existoval pracovní vztah postavený na důvěře, vzájemném respektu, ochotě shodnout se na cílech a spolupracovat k jejich dosažení.

Městský architekt by měl „své“ město brát jako klienta a ve sporných situacích, kterým se v odborném působení nelze vyhnout, dokázat skousnout, že i tady platí známá poučka pravců, že klient má vždycky pravdu. Klient, tedy samospráva města, by zase měl umět služeb „svého“ architekta co nejlépe využít, a to nejen k řešení aktuálních problémů, ale zejména při formulování koncepcí a cílů středně a dlouhodobého rozvoje. Jen tak se prostředky a organizační úsilí vložené do zřízení funkce městského architekta mohou městu vyplatit.

Ing. arch. Jaroslav Sedlecký

ENGLISH ABSTRACT

The scope of authority of the urban architect, by Jaroslav Sedlecký

This article is a brief reflection on the history, problems and circumstances of the work of chief (urban) architects and their departments before and after November 1989. It also addresses the question of whether today's cities should be mainly beautiful or supportive of health.